

פנזן ון ליר בירושלים

מרחפת על פני המים

ערב דיון לכבוד ספר שיריה של מיכל הלד

יו"ר: פרופ' עליזה ג'ניאוו-מיוחס, אוניברסיטת תל-אביב

פרופ' חביבה פדיה, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

ד"ר מאיר בוזגלו, האוניברסיטה העברית בירושלים

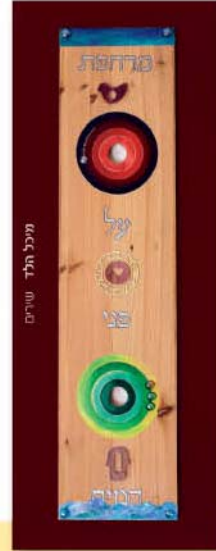
ד"ר אמנון רז-קרקוצקין, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

ד"ר מיכל הלד, האוניברסיטה העברית בירושלים

קריאת שירים: המשורר שמעון שלוש

שירה: הזמרת יסמין לוי

יום חמישי, ב בכסלו תש"ע, 19 בנובמבר 2009

עליזה ג'ניאוו-מיוחס:

הדובר השלישי על פי סדר הופעתו הוא ד"ר אמנון רז-קרקוצקין, מרצה להיסטוריה יהודית באוניברסיטת בן-גוריון בנגב. הוא עוסק בשיח היהודי-נוצרי בשלהי ימי הביניים וראשית העת החדשה, תולדות הדפוס העברי והתודעה ההיסטורית היהודית המודרנית. על ספרו הצנזור, העורך והטקסט: הצנזורה הקתולית והדפוס העברי במאה השש-עשרה זכה ד"ר רז-קרקוצקין בפרס שז"ר לשנת תשס"ו. אני שמחה להזמין את ד"ר רז-קרקוצקין לומר את דבריו.

אמנון רז-קרקוצקין:

בפעם הראשונה שמעתי את מיכל בהרצאה אקדמית שהייתה פה במכון ון-ליר, והיא הייתה פיוט. הייתה הרצאה מרתקת, טובה ביותר, שלמדתי ממנה דברים, אבל במיוחד התפעלתי מהיכולת שלה לקחת את המחקר הזה שעסק בפיוט ולהפוך אותו עצמו לפיוט. התרגשתי והתקנאתי באותו זמן, ומאז אני מכיר את מיכל וגיליתי כמה דברים משותפים, ובמיוחד כמה שאלות משותפות מעסיקים אותנו ומלווים אותנו. לכן גם התרגשתי מאוד להיות מוזמן לדבר פה למרות שבוודאי הקשר הישיר שלי אל המקורות שמתוכם יונקת מיכל ויוצרת את השירה הנהדרת הזאת לא קיים.

איננו. ומתוך המקום הזה, דווקא מתוך הזכרונות, מתוך ההווייה שמיכל מחייה ומנכיחה בצורה יוצאת הדופן הזאת, ביופי שהיא מעלה, בכאב שהיא חושפת, אני יכול למצוא בסופו של דבר, ודווקא מתוך חוסר הקשר הזה, גם את המקורות שלי.

כי המקום הזה שהוא לכאורה מקום פרטיקולרי, לוקאלי – המקום של ההווייה הספרדית, המזרחית, הלבנטינית – הוא המקום שמתוכו נכתב השירה הזאת, ושאליו כמובן מופנית השירה הזאת מתוך המקום הישראלי, הירושלמי, אם אפשר. היא מרחפת על פני המים של האוקינוס הירושלמי הידוע. מתוך הידיעה שאת ההיפך אני לא יכול לעשות, וגם אולי לא נכון לעשות שמחתי מאוד לקחת את השירים ולהפוך אותם לעיון – אולי המלאכה היחידה שאנשים כמוני על פי ה-CV שלהם מסוגלים לעשות ותפקידם לעשות. וגם אני לא חוקר שירה במובן המלא, אבל אני חושב שזה בדיוק אחד היסודות של הספר הזה – שהוא שולל את הדיכטומיות הללו. וזה בדיוק אחד היסודות של ההווייה הדו-לשונית הזו, שתיכף עוד אשוב אליה, של המזרח הזה שאותו משחזרת מיכל, מזרח שאינו בנוי אך ורק לתוך אותה הווייה, אלא הוא בונה עולם ששייך לכולנו.

הפיוטיות של אותה הרצאה של אז, השימוש באמת, הפיוט של המחקר, הוא אולי מה שאנחנו לומדים משני הצדדים האלה של הכתיבה של מיכל: המחקר, והנושא שעליו אנחנו מדברים היום, השירה, הפיוט. יופי, הייתי אומר. אבל זה בדיוק יופי שמקבל את משמעותו בתוך פיוט ששובר אבחנות מקובלות, כשם שמיכל שוברת אבחנות מקובלות באחד השירים האחרונים של הספר הזה. שיר שכבר פורסם במקום אחר, ומתוך כך נפוץ ואני חושב שכבר עשרות של אנשים שאני מכיר קראו אותו.

כְּתִישִׁיט

אָני מְרוֹקְאִית סְכִין

בּוֹאוּ אֵלַי וְאֶמְרָח אֶתְכֶם בְּחֶמְאָה וּדְבֵשׁ - - -

וּמֵצֵד אָבִי אָנִי בְּכֹל גְּבוּרָה רְחֻמָּנָא

לְצֹלֵן בְּגֶרְמָנִית

וּמֵצֵד הַמוֹסִיקָה אָנִי בְּכֹל ?וְנִיָּה אוֹלִי לֹא

?הוֹדֵיָּה

ומצד אמי אני באה מן השושנה לי לה לזה

אבל היידיש העלומה מתגלגלת על לשוני כחמאה ודבש

לא פחות מן הספניולית

ובפה-לן-יה נטעתי נימי נפשי וחלמתי

לעשות קפיצת הדרך אני

אתיופית-אשכנזיה-ספרדיה-תימניה-רומניה

מזרחית-מערבית מערבית-מזרחית

ירושלמית-תלאבית תלאבית-ירושלמית

צפונית-מן-הדרום דרומית-מן-הצפון

דתית-חלונית חלונית-דתית

זנבודהיסטית-סופית-רמב"מיסטית-בעש"טית

ימנית-שמאלנית שמאלנית-ימנית

ישראלית גלותית

אני אחת ואין סוף השתקפיות לה - - -

כתכשיט

להשתבץ בו

אחת ואין סוף השתקפיות שלה, הרבה מאוד מן הגוונים האלה, אבל גם שבירה אפילו של המושגים שדרכם אנחנו רגילים לראות את העולם. שבירה שבאה לידי ביטוי במובנים רבים בעצם הפעולה שעושה השיר של מיכל בספר הזה. לא איזושהי כמיהה נוסטלגית אל עבר שנעלם. ממש לא. קודם כל מכיוון שהעבר הזה הופך להיות נוכח, ואין לו יותר נוכחות מאשר השיר הזה. כמובן – זה אקט של היזכרות. וכבר דובר על ידי הקודמים לי על הממד המרכזי הזה. הפנייה אל קולות שהושקו, הפנייה אל קולות שנעלמו, הפנייה אל קולות שהושמדו, ואל רגע השמדתם באושוויץ, אבל דם ההתעקשות שזה נוכח. שזה כאן ועכשיו. שזה לא איזושהו חיפוש אחרי השלמות שהייתה ואבדה בפשטות, אלא ההתמודדות איתה כאן. גם זה כאב שאין לו פתרון. ומה שהשירה מלמדת אותנו פה היא ממש, ככה אני קראתי את זה, הוא באמת שמטרתה של הפואטיקה, של הפיוט, לנסות לחיות בתוך הכאב הזה. להכיר בכך שהמצב הגלותי שאותו

משחזרת מיכל, המצב הגלותי שאליו היא פונה, שהיא מכריחה את עצמה להיות בו, הוא המצב של היצירה. הוא המצב באמת שרק ממנו יכולה להיות ההתקדמות לגאולה, באותה צורה כמו בשיר שמאיר כבר קרא קודם על זמן הרימון וזמן הגאולה.

זמן הרימון. אכן, הפירות, אלא שנשאר, אלה שמעולם לא הוכחו אבל מקבלים פה משמעות חדשה, מקבלים פה שמעות חדשה שמרכיבה את אותה הווייה שממנה צומחת השירה הזאת. ההווייה של הספרדית, ההווייה של מגורשי ספרד אם תרצו. ההווייה של מגורשי ספרד שכמובן מחברת כאן גם לפולין אבל גם אל המזרח הערבי שאמנם איננו במילים אבל הוא נוכח פה. הוא חלק מהעניין כהווייה המתווכת בין השפות השונות. ובכן השפה בשתי שפות היא משמעות. השפה בשתי שפות פה והשילוב שביניהן היא חלק מההנחה הזאת, חלק מהעובדה שזה לא רק שיר זיכרון. זו היזכרות שמציבה את היופי והכאב הנגועים זה בזה כדבר שיכול לבוא ביחד. זה דבר שמחבר ונותן משמעות – זה אולי היה השלב העיוני שלי – גם לקשר ולזיקה בין חילון לקדושה שבתוך ההווייה הזאת. וזה שלא שכל אחת מהשפות מסמנת אחד מהממדים האלה. זה לא שהלאדינו היא החולין והעברית היא הקודש. בכלל לא. להיפך. במסגרת הזאת, בספר הזה, במיוחד שהרז, בשבילי הרמז, נמצא בלאדינו – בשפה הלא מוכרת. שהלאדינו היא אכן באותיות רש"י מול האותיות של העברית, שזה לא ברור בדיוק, היחסים ביניהן. ברור גם שהקדושה צומחת דווקא מתוך החולין, דווקא מתוך הלאדינו שבכל זאת הבנתי. דווקא ממנו. אולי לא נשמתי אותו, אולי הוא לא הזכיר לי את כל מגוון הזכרונות שאחרים הכירו, אבל הוא בוודאי הפנה אותי אל אותו [...] דווקא משם – היכולת להגיע אל הקדושה היא משם, ולכן הרימון הוא גם הרימון והוא גם פרסם הרימונים.

זמן הרימון! הזמן שבו הרימון על העץ ואנחנו איננו רואים אותו. כי, באמת כמו המשיח שמצוי שם, שנמצא. ואנחנו, יחד עם מיכל, מנסים לפקוח את העיניים, כדי לראות שהוא שם. הוא לא נעלם. אנחנו אלה שמפחדים לראות אותו. השכנים החדשים, ולפעמים גם השכנים הישנים – אנחנו אלה שמפחדים לראות אותו. אנחנו אלה שמגינים על עצמנו מפניו. זה לא שזמן הגאולה הזה הוא פתאום הפתרון של הכל אלא להיפך. כי מייד אחר כך ברור לנו, מייד אחרי השיר הזה ברור לנו שזמן הגאולה זה הזמן שבו אנחנו מרשים עצמנו לפנות אל אותו כאב ואל אותו היעדר. זה לא פתרון במובן הפשוט של המילה – הנה תבוא הגאולה, הנה נגמר הזמן.

זמן הגאולה הוא זמן הגלות! ואנחנו צריכים לפקוח את העיניים בשביל לחוות את זה, בשביל לחיות את זה. וזה בדיוק מה שנמצא לנו פה, בתוך ההוויה הזאת, ובתוך הדו-לשוניות הזאת. כך שהלאידנו היא לכאורה ההוויה הלא-יהודית, אבל אין ההווייה היהודית מתקיימת אלא כחלק מן ההקשר הזה. וההווייה הזאת, הספציפית הזאת, שמחברת בין ערים במזרח מבלי שהיא תוכל להתעלם כמובן מאושוויץ ומסופה של סלוניקי, אבל לא רק. גם אותן קהילות שלא זה סופן היה נמצאות ונוכחות פה בירושלים.

סיפרתי למיכל היום שבאמת היום הלכתי, לראשונה לאחר הרבה זמן הייתי בעיר, במקום שגם לי יש זכרונות שנראים כאילו מזמנים עברו כי כאילו לא נשאר ממנה כלום בתוך ה... וכל כך שמחתי שדווקא ביום הזה, שבו פתאום הייתי בעיר, ולראות אותה המצבה העגום הנוכחי, ובכל זאת ללכת יחד עם הפירות והאילנות מתוך הספר של מיכל, שעליו חשבתי כמובן באותו זמן לפני הדיבור פה, נתן באמת מין אפשרות להבין שזה לא איזו ציפייה לרגע אלא ציפייה לתודעה והבסיס לתודעה הזאת נמצא לנו כאן. אז אני מודה לך מאוד. תודה רבה.